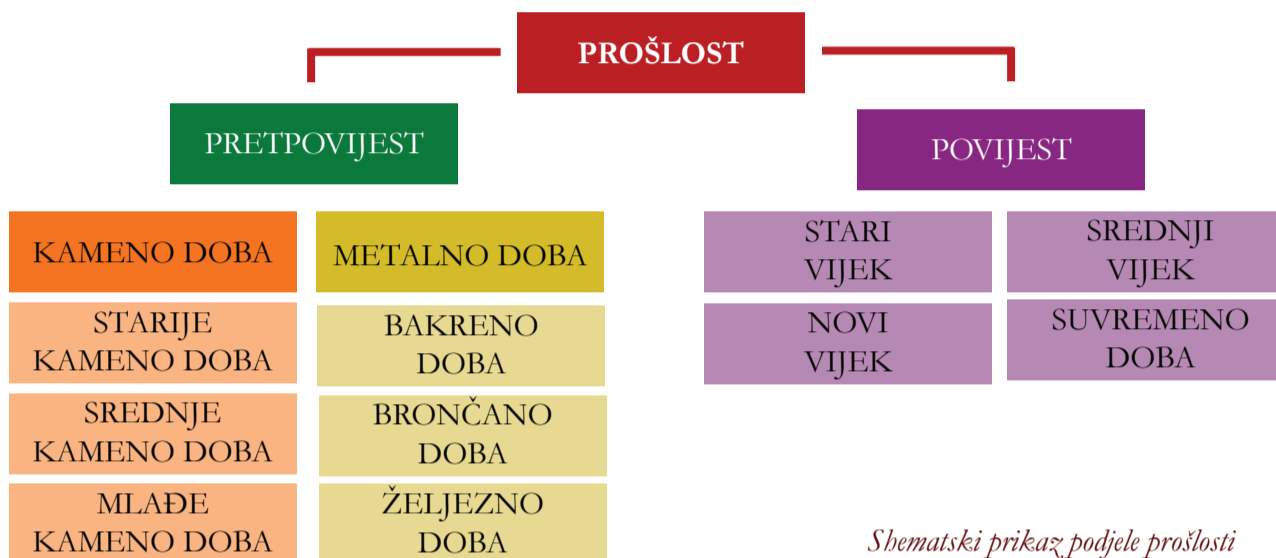

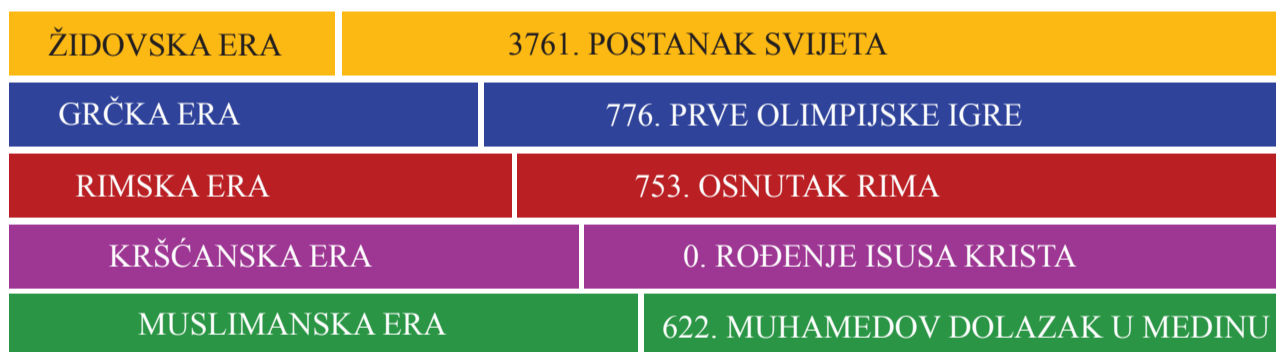
I. UVOD U POVIJEST

UVOD U UČENJE POVIJESTI

- povijest i historija
- povjesništvo ili historiografija
- Ciceron - *Povijest je učiteljica života*
- opća i nacionalna povijest

- računanje vremena - era - određeni vremenski raspon

POVIJEST KAO ZNANOST I NASTAVNI PREDMET

- povijesni izvori (vrela) - materijalni, pisani, slikovni, zvučni, video i usmena predaja
- mitovi i legende
- arheologija
- logografi
- historiografi starog vijeka - Herodot, Tukidid, Tit Livije, Tacit, Trankvil, Plutarh
- srednjovjekovni historiografi - Izidor iz Seville, Einhardt, Grgur iz Toursa, Pavao Đakon, arhiđakon Toma
- hrvatski historiografi - Ivan Lucić, Juraj Rattkay, Ivan Kukuljević Sakcinski, Franjo Rački, Tadija Smičiklas, Vjekoslav Klaić, Ferdo Šišić, nada Klaić, Tomislav Raukar
- pomoćne povijesne znanosti - utvrđivaju vjerodostojnost i istinitost povijesnih izvora

II. ŽIVOT I KULTURA LJUDI U PRETPOVIJESNO I PRIJELAZNO DOBA

STARIJE KAMENO DOBA – PALEOLITIK (oko 4 milijuna – oko 10 000 prije Krista)

Paleolitik

- Afrika – kolijevka čovječanstva
- Australopithecus afarensis; Australopithecus africanus; Homo habilis; Homo erectus; neandertalac; kromanjonac – sakupljači i lovci (kamenno oružje)

Mezolitik

- obrada kamena; zemunice i sojenice; drvo, kost; luk i strijela; rasne skupine; govor

● najstariji tragovi čovjeka u Europi

MLAĐE KAMENO DOBA – NEOLITIK (oko 6000. – oko 4000. prije Krista)

Neolitik

- glačanje kamena; *Plodni polumjesec*
- „neolitska revolucija” – poljoprivreda; trajna naselja; društvene promjene; lončarsko kolo, tkalački stan, kotač; patrijarhat

Vjervanja i kultura kamenoga doba

- animizam, animalizam, totemizam, dualizam
- umjetnost: Altamira i Lascaux

HRVATSKI PROSTOR U KAMENO DOBA (oko 1,2 milijuna prije Krista – oko 4 000 prije Krista)

- **paleolitik:**
  - Šandalja I., Hušnjakovo brdo, Veternica, Vindija
  - Dragutin Gorjanović - Kramberger
- **mezolitik:**
  - Šandalja II.
- **neolitik:**
  - sopotska, korenovska, danilska, hvarska kultura

Nalazišta kamenoga doba u Hrvatskoj

- nalazišta starijega kamenog doba
- nalazišta mlađega kamenog doba

Danilska kultura, posuda iz
Smilčića

METALNO DOBA (od oko 3500. prije Krista)

- **bakreno doba:** (eneolitik): badenska i lasinjska kultura
- **brončano doba:** egejska kultura, kultura Nuraghi, kultura žarnih polja
- **željezno doba:** halštatska i latenska kultura – značajke: pismo; obrtnici i trgovci; prirodna privreda
- stvaranje države:
  - elementi države: teritorij, stanovništvo, zakoni, ustroj vlasti
  - zajedničko prvim državama: doline rijeka, pismo, uporaba metala
- društvene nejednakosti: slobodni (privilegirani, nepriviligirani) i robovi

Metalno doba na tlu današnje Hrvatske

- **eneolitik:** vučedolska kultura, lasinjska kultura
- **brončano doba:** vinkovačka kultura, cetinska kultura, kultura žarnih polja
- **željezno doba:**
  - prve etničke grupe: Iliri - Histri, Liburni, Japodi, Panoni, Delmati
  - dolazak Kelta; ilirsko-keltska plemena

III. VISOKE CIVILIZACIJE I KULTURE STAROGA ISTOKA

MEZOPOTAMIJA (OD SUMERA DO HETITA)

MEZOPOTAMIJA - međurječje (Eufkrat i Tigris) – *kotao naroda*

- armenske planine – Perzijski zaljev

SUMER

- *kolijevka civilizacije* – Sumerani – *ljudi crne glave*
- hramski gradovi-države – društvene nejednakosti
- pismo: u početku piktogramsko, a kasnije klinasto; Grotefend i Rawlinson

SEOBE SEMITA I INDOEUROPLJANA

Semiti:

- sjever Arapskog poluotoka i Sirijska pustinja
- nomadi, stočari
- 4. tisućljeće: seobe prema sjevernoj Africi, istočnom Sredozemlju i jugozapadnoj Aziji

Arapci	Akađani	Asirci	Amoričani	Babilonci
Hebreji	Feničani	Kasiti	Kaldejci	Aramejci

Indoeuropljani:

- stepe sjeveroistočno od Crnog mora i Kavkaza – bojna kola, sjekira, kotač
- 3./2. tisućljeće prije Krista – seobe: Mala Azija, Europa, Iransko visočje i Indija

Indijci	Perzijanci	Medijci	Hetiti	Grci	Iliri
Tračani	Italici	Romani	Germani	Kelti	Slaveni

AKAD

- Akađani – Semiti
- Sargon I. Akadski, „kralj svih četiriju strana svijeta”; Naramsin „kralj bog”
- semitizacija Mezopotamije i nestanak hramskih država

Sumerska obnova

- Lagaš (Gudea) i Ur („Gilgameševa braća”)
- *Ep o Gilgamešu*

AMORIĆANI

- Semiti
- Babilon („božja vrata”)
- car Hamurabi; Hamurabijev zakonik (kazneno, obiteljsko, privatno i vojno pravo)

Kasiti

- vješta diplomacija

Država Mitani

- prva indoeuropljanska država u Aziji – sjever Mezopotamije – Sredozemno more

Hetiti

- Indoeuropljani – Hatuša
- početak 12. stoljeća prije Krista – propast („narodi s mora”)

Asirsko carstvo

Asirsko carstvo

MEZOPOTAMIJA (ASIRSKO I KALDEJSKO CARSTVO)

ASIRSKA DRŽAVA

- Semiti – sjever Mezopotamije – najbolji i najokrutniji ratnici starog vijeka
- Asurbanipal (7. stoljeće prije Krista): vrhunac carstva, biblioteka u Ninivi
- 612. prije Krista – Medijci (Kijaksar) i Kaldejci (Nabupolosar) razorili Ninivu

KALDEJSKO CARSTVO

- prva trgovačka poduzeća
- gradnja Babilona; Semiramidini viseći vrtovi
- Nabonid – pad Kaldejskog Carstva (u Babilon ulazi perzijski vojskovođa Kir II.)

ZNANOST, UMJETNOST I VJERA MEZOPOTAMIJE

- pismo – književnost: *Ep o Gilgamešu*, priča o općem potopu, mit o postanku svijeta
- znanost: astronomija (kalendar), medicina, matematika, pravo
- umjetnost: – kipovi bogova i careva, motivi životinja
– graditeljstvo: zigurat
- vjerovanje: politeizam

Egipatska i novobabilonska država u 7. st. prije Krista

egipatska država
novobabilonska država

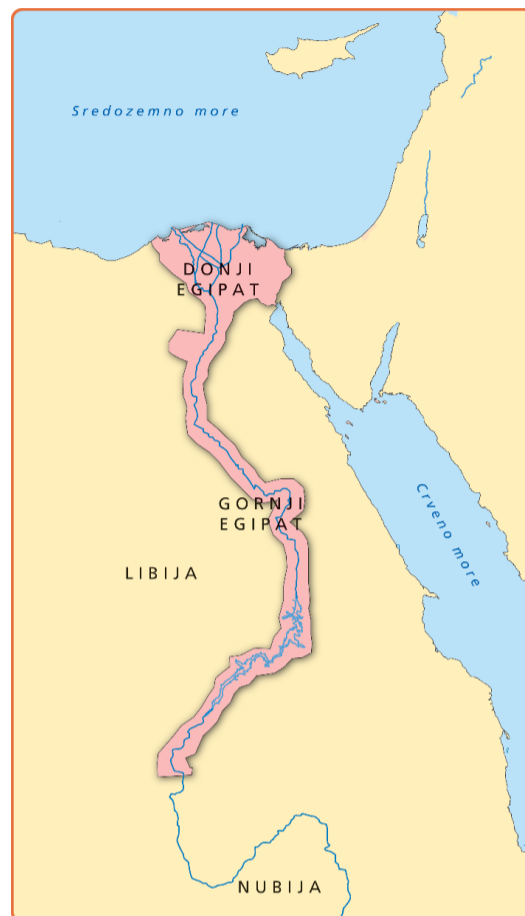

EGIPAT

- sjeveroistok Afrike – „dar Nila”
- 42 noma na čelu s nomarsima
- Gornji i Donji Egipat, oko 3500. prije Krista
- ujedinjenje Egipta, oko 3000. prije Krista; Narmer
- Stara država
  - IV. dinastija,
  - graditelji piramida (Keops, Kefren, Mikerinos)

Dolina Nila – područje razvoja egipatske države

Kronologija egipatske povijesti

RAZDOBLJE	TRAJANJE	DINASTIJE
Tinisko doba	3000. — 2700. prije Krista	I. — II.
Stara država	2700. — 2200. prije Krista	III. — VI.
Prvo međurazdoblje	2200. — 2060. prije Krista	VII. — X.
Srednja država	2060. — 1785. prije Krista	XI. — XIII.
Drugo međurazdoblje	1785. — 1560. prije Krista	XIV. — XVII.
Nova država	1560. — 1070. prije Krista	XVIII. — XX.
Kasno doba	1570. — 332. prije Krista	XXI. — XXX.
Razdoblje Ptolemejevića	332. — 31. prije Krista	XXXI.

I. međurazdoblje: VII. dinastija (70 faraona u 70 dana)

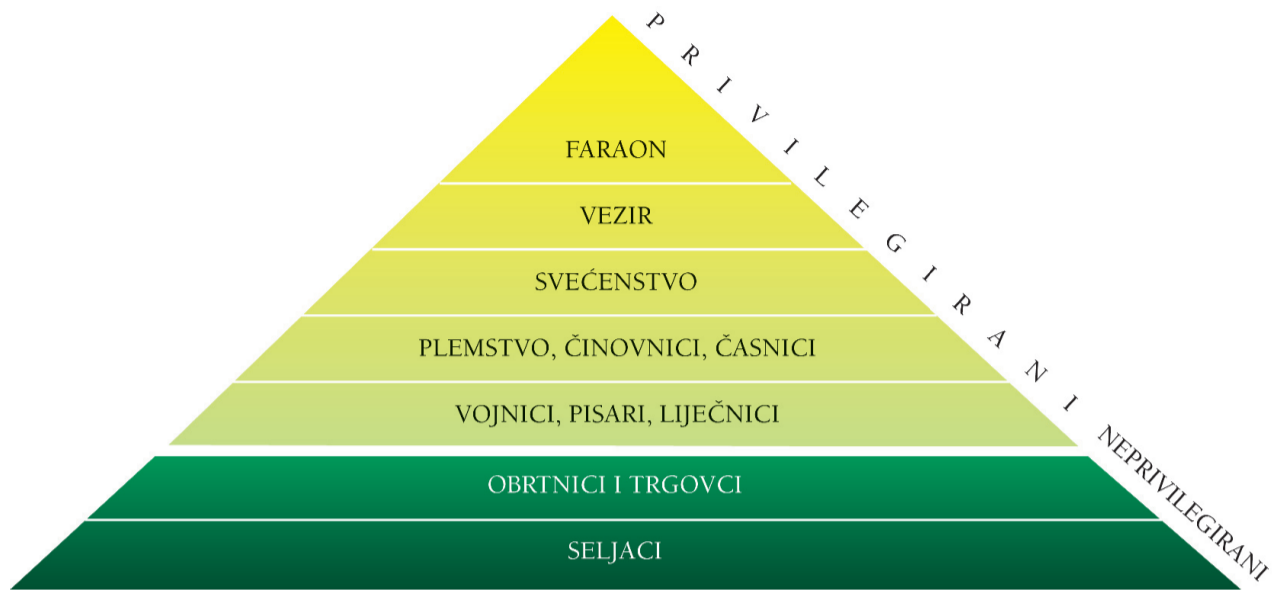
- Srednja država: – uspon Tebe
  - osvajanja u Nubiji i Palestini

II. međurazdoblje: – dolazak Hiksa, dolazak Židova

- Nova država: – vrhunac Egipta – stvaranje svjetskog carstva
  - Hatšepsut: trgovačka karavana u Punt i gradnja Doline kraljeva
  - Tutmozis III.: najveći osvajač u egipatskoj povijesti (od 4. katarakta do Kadeša; 3 400 km)
  - Amenofis IV. (Ehnaton): „kralj raskolnik iz Amarne”, uvodi kult boga Atona
  - doba Ramzesida: Ramzes II., provale „naroda s mora”

Shematski prikaz društvenog ustroja egipatske države

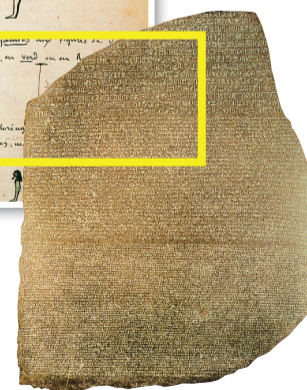
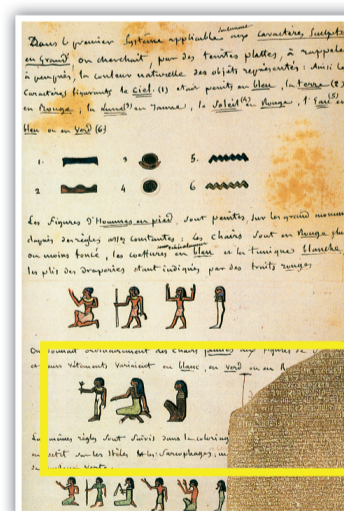
ZNANOST, UMJETNOST I VJEROVANJE EGIPTA

- znanost, vjera i umjetnost: – znanost: astronomija, matematika, geometrija i medicina
  - vjerovanje: politeizam i antropomorfizam; kult boga Ozirisa
  - pismo: tri tipa: hijeroglifi, hijeratsko i demotsko pismo; Champollion i Kamen iz Rosette
  - književnost: životopisi, vjerski tekstovi
  - graditeljstvo: piramide; hramovi
  - likovna umjetnost i kiparstvo: motivi faraona, vjerski motivi

Egipatska država od 15. do 13. st. prije Krista

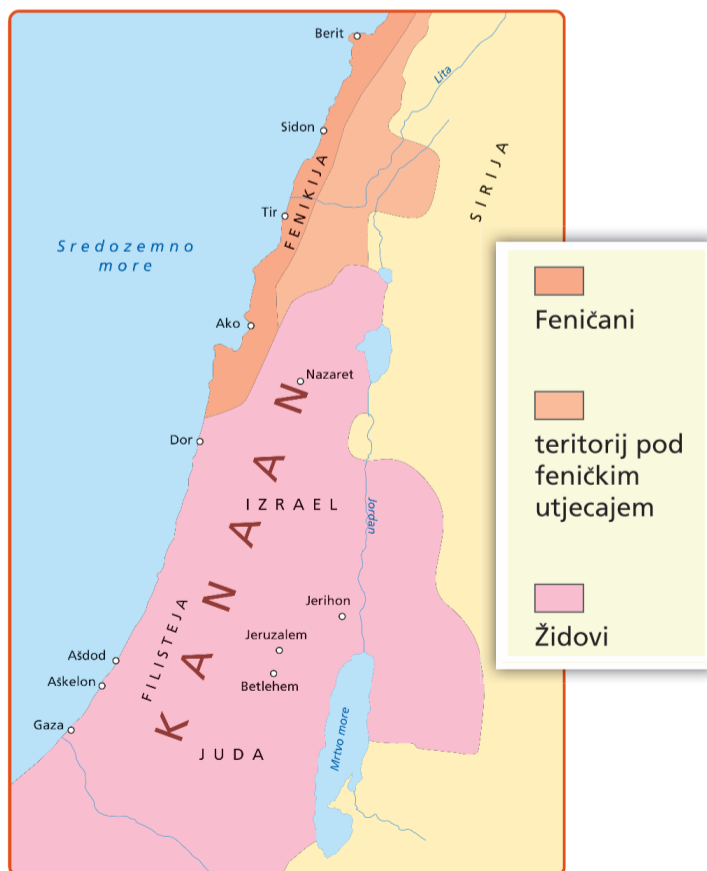
Kamen iz Rosette s pomoću kojeg je Jean-François Champollion dešifrirao hijeroglife

DRŽAVE I NARODI MEDITERANSKE PREDNJE AZIJE (ŽIDOV I FENIČANI)

ŽIDOV I

- Semiti
- podrijetlo: Ur Kaldejski
- Abraham (19. st. pr. Kr.) – praotac Židova
  - Božja objava; cilj „obećana zemlja” Kanaan
- 18. – 13. st. pr. Kr. – „egipatsko sužanjstvo”; Josip
- oko 1200. pr. Kr. provala „naroda s mora”
- oko 1200. pr. Kr. izlazak iz Egipta; Mojsije (utemeljitelj vjere; zavjetni kovčeg, Deset Božjih zapovijedi)
- 13. – 11. st. pr. Kr. – doba sudaca („Jahvini pomazanici”) i sukobi s Filistejcima
- doba kraljeva:
  - Saul (1022. – 1013. pr. Kr.)
    - sjedilački način života, vojnička monarhija, razjedinjenost (Izrael i Judeja)
  - David (1002. – 963. pr. Kr.)
    - pastir, pjesnik i zakonodavac
    - Jeruzalem (sjedinenje); učvrstio središnju državnu upravu
    - vojna reforma; novi zakonik
  - Salomon (963. – 925. pr. Kr.)
    - razvoj gospodarstva
    - bojna kola i konjica
    - raskošna palača i Jahvin hram
    - radna obveza; porezi i oporba
- nakon Salomonove smrti država se raspada na Kraljevstvo Izrael i Kraljevstvo Judeju
- doba proroka („borci za pravovjerje”) – sužanjstva (asirsko i babilonsko)
- vjera: – monoteizam (vjera u jednog boga - Jahvu)
  - Mojsije, utemeljitelj vjere
  - Biblija (Stari zavjet), Tora, Kumranski zapisi
  - menora (svetinja i simbol vjere)

FENIČANI

- Semiti; pripadnici „naroda s mora”
- Libanonsko gorje – Sredozemno more
- pomorci i trgovci
- gradovi-države (Tir, Sidon, Biblos, Berit, Ugarit)
- faktorije (814. prije Krista Kartaga)
- razvijeni obrti
- fonetski alfabet (22 znaka za 22 glasa)
- politeizam

IRANSKO VIŠOČJE

- jugozapad Azije
- važan trgovački put između Istoka i Zapada

Medija:

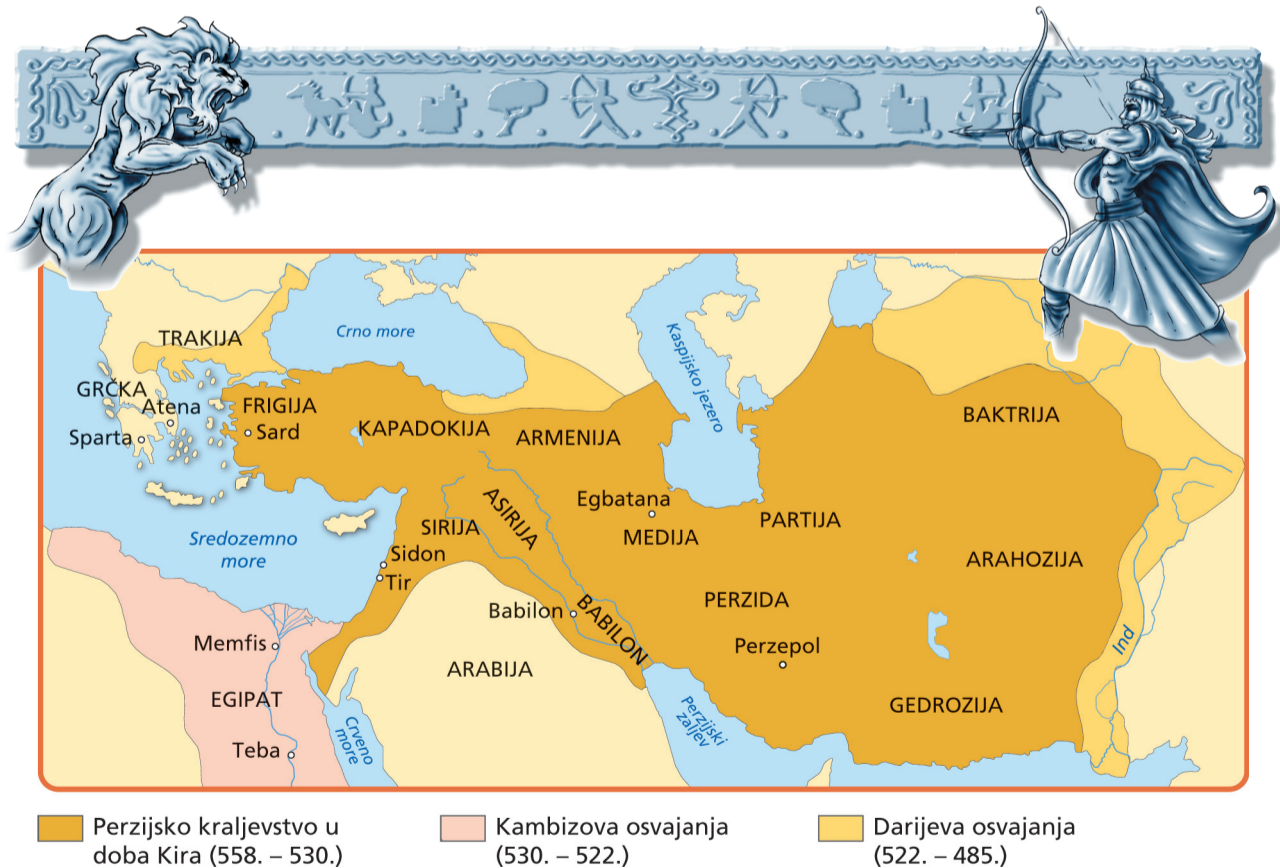
- sjeverni dio Iranskog višočja
- Indoeuropljani
- Deiokes ujedinjuje medijska plemena – središte Egbatana
- Kijaksar s Kaldejcima ruši Asirsko Carstvo
- oko 550. prije Krista ulaze u sastav Perzijskog Carstva

Perzija

- južni dio Iranskog višočja
- Indoeuropljani
- Kir II. (559. – 529. prije Krista):
  - utemeljitelj države – politika osvajanja
- Kambiz (530. – 522. prije Krista):
  - osvojio Egipat
- Darije (521. – 486. prije Krista):
  - vratio red i mir (Behistunska stijena)
  - reforme: 24 satrapije (satrapi), gradnja cesta (Kraljevska cesta), pošta, darik
  - Perzepolis – „kralj kraljeva”
  - proskineza; orijentalna despocija

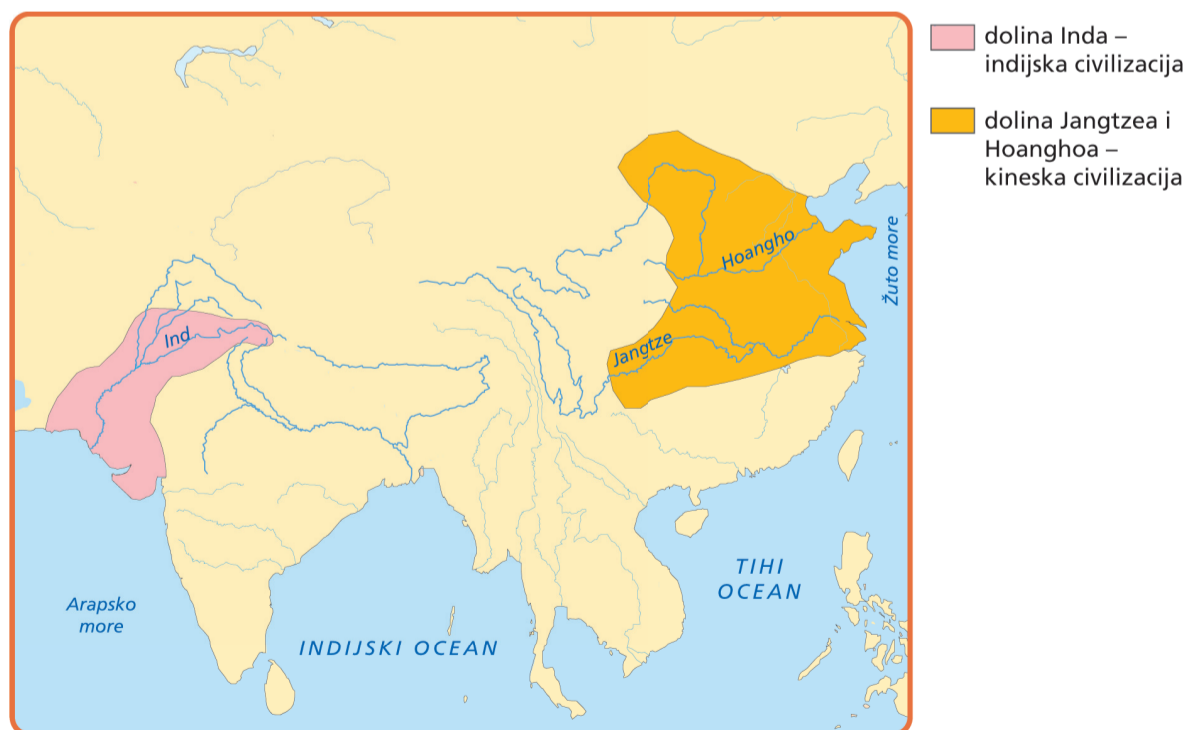
• umjetnost i vjera:

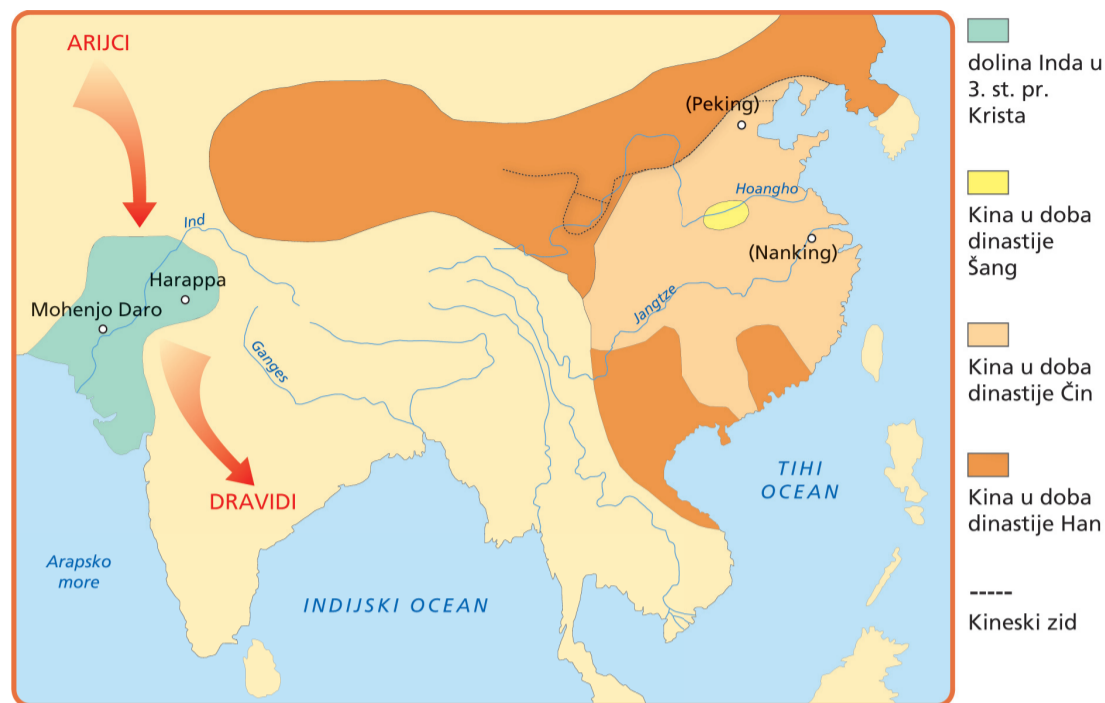
- apadana
- štovanje prirodnih sila
- 6. stoljeće prije Krista Zaratustra; zoroastrizam (Ahura Mazda i Ahriman)
- Zend-avesti
- kult Mitre

DALEKI ISTOK – INDIJA

- jug Azije; Ind (Pendžab) i Ganges; „zemlja čuda”
- **predarijsko doba (od 4. do sredine 2. tisućljeća prije Krista)**
- Dravidi:
  - prvi poznati stanovnici Indije
  - dolina Inda
  - rešetkasti gradovi: Harappa i Mohenjo Daro
  - lončarsko kolo, bronca, pečatnici
  - piktografsko pismo
  - propast: poplave, epidemije i provale Indoeuropljana (Arijevac)
- **arijsko ili vedsko doba (1500. – 500. prije Krista)**
- Arijevci = plemeniti
- kraljevine (radža); velika kraljevina (maharadža)
- sanskrt i Vede (znanje)
- ratarstvo i stočarstvo
- društveni ustroj: Manuov zakonik i kaste (brahmani, kšatrije, vajišije, šudre; čandali i parije)
- **epsko doba (500. prije Krista – 500. poslije Krista)**
- oslobođenje od Perzijanaca i Makedonaca
- Maurijsko Carstvo: – Ašoka: budizam postaje službena vjera, Pataliputra
- **klasično doba – doba Gupta (320. – 510. poslije Krista)**
- dinastija Gupta; vrhunac brahmanizma
- gospodarstvo: ratarstvo, stočarstvo, obrt i trgovina
- **vjerovanje:**
  - brahmanizam (hinduizam): Brahma (vrhovni bog stvoritelj svega), Višna (održavatelj) i Šiva (razaratelj); reinkarnacija
  - budizam: Siddharta Gautama; Buda („prosvijetljeni”); život je nesreća, cilj je postizanje nirvane; osmeročlani put do ukidanja patnje; theravada i mahayana
- **umjetnost i znanost:**
  - pismo: piktografsko (3. tisućljeće prije Krista) – brahmi (6./5. stoljeće prije Krista)
  - književnost: junački epovi *Ramayana* i *Mahabharata*, drama *Sakuntala*
  - graditeljstvo: stambe, stupe i pagode
  - znanost: medicina, astronomija i matematika
  - bakreni i srebrni novac

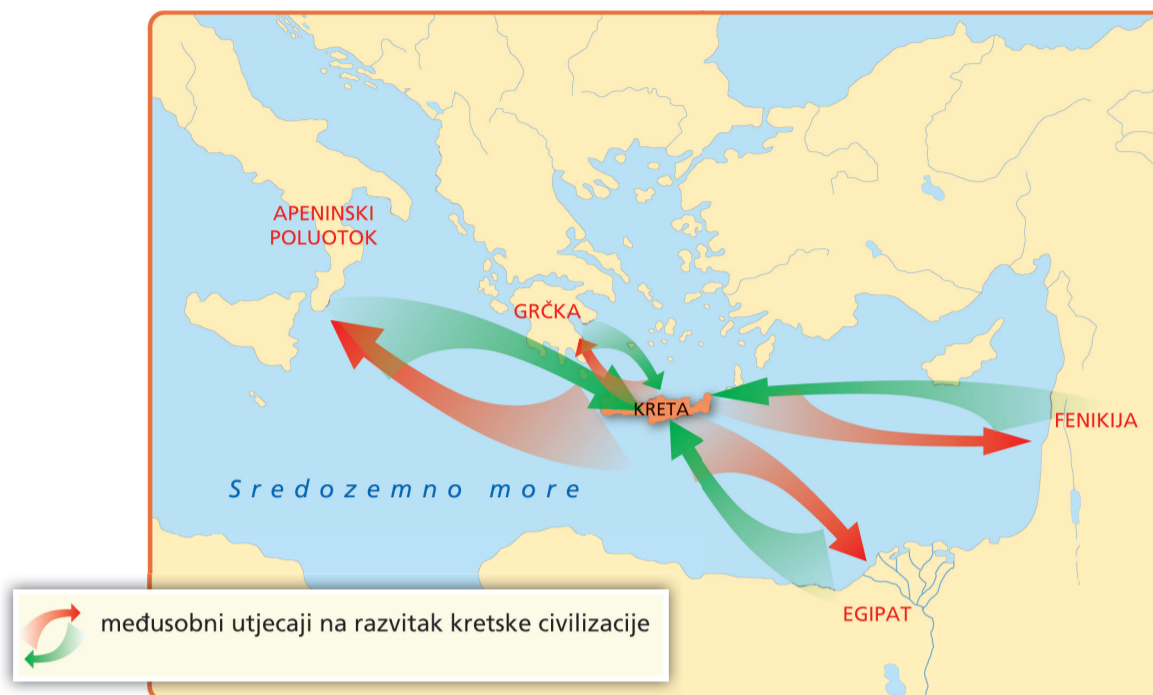
DALEKI ISTOK – KINA

- Daleki istok – rijeke Hoangho, Yangtze i Si
- **dinastije:**
  - Hsia (21. – 16. stoljeća prije Krista)
    - nije znanstveno potvrđena
  - Chang (16. – 11. stoljeća prije Krista):
    - kralj „nebeski poslanik”
    - pismo – kult predaka – bronzane posude yu
  - Chou (11. – 3. stoljeća prije Krista): – feudalno društvo; procvat kulture
    - kovanje željeza – kopanje kanala
    - proizvodnja svile i prerada krzna
    - „razdoblje stotinu škola” (8. – 5. st. pr. Krista)
    - „doba ratujućih kraljevina” (5. – 3. st. pr. Krista)
  - Chin (221. – 206. prije Krista):
    - 36 pokrajina, vojna reforma, državni novac, mjere i utezi, prisilni radovi, gradnja Kineskog zida
    - pojednostavnjeno pismo
    - 209. prije Krista – ustanak (Liu Pang)
  - Han (206. prije Krista – 220. poslije Krista): – Wu-ti: vrhunac
    - procvat kulture i zlatno doba – „put svile”
- **umjetnost i znanost:**
  - pismo: u početku piktografsko, potom ideogramsko; kaligrafija
  - proročke kosti
  - 105. prije Krista – papir
  - porculan (kaolin) – grobne figurice od terakote – bronca, žad
  - glazba
  - medicina (masaže, akupunktura, napici)
  - astronomija; kalendar
  - matematika
  - magnetna igla, seizmograf, barut
- **vjerovanje:**
  - kult predaka i prirodnih sila
  - Konfucije; konfucionizam; Lao-ce; taoizam

IV. ŽIVOT I KULTURA STARE GRČKE

EGEJSKA KULTURA (oko 2500. – oko 1000. prije Krista)

- Mikena, Kikladi, Kreta, Troja
- Pelazgi

Kretska kultura

- Arthur Evans
- ratarstvo, stočarstvo, obrt, trgovina i pomorstvo
- talasokracija
- između 2000. i 1700. prije Krista razvoj polisa: Hagia Triada, Festos, Knosos i Malia – nasljedne monarhije
- Knosos: palača kralja Minosa, labris
- kamareski stil i pitosi
- oko 1470. prije Krista erupcija otoka Tere
- provale Ahejaca
- znanost i vjera: pismo – linearno A i linearno B (Chadwick i Ventris) – vjera – politeizam, božica plodnosti, božica sa zmijama, bik
- dva kazališta

Troja

- Heinrich Schliemann - Hisarlik
- rat s Grcima (1194. – 1184. prije Krista)

Mikena

- Argolida, Ahejci; Heinrich Schliemann
- Atrejeva riznica, Lavlja vrata, kikopske zidine
- citadela
- Tirint, Arg, Sparta, Atena, Pil i Teba
- ratnici
- vrhunac: 15. stoljeće prije Krista
- pokorili ih Dorani
- ahejska kultura: linearno B pismo, keramika, oružje, nakit
- megaron

DOSELJEVANJE I NASELJAVANJE GRČKIH PLEMENA

Herojsko doba (od kraja 18. do 12. stoljeća prije Krista)

- doseljavanje indoeuropskih plemena
- grčka plemena: Ahejci, Jonjani, Eoljani = Heleni; Helada
- zadnji dolaze Dorani
- društvo u trenutku naseljavanja:

- basilej; agora; bule
- demos i eupatridi (živjeli na akropoli)

Homersko ili mračno doba (od 12. do 8. stoljeće prije Krista)

- između 1200. i 800. prije Krista
- nedostatak izvora (Ilijada i Odiseja glavni izvori)
- nastanak polisa
- aedi
- homersko pitanje

- Eolci
- Ahejci
- Dorani
- Jonjani

PROMJENE U ŽIVOTU GRKA – RAZDOBLJE VELIKE KOLONIZACIJE

Arhaisko doba (oko 800. – oko 500. prije Krista)

- razvoj obrta i trgovine; novčana privreda; bankarstvo

Velika kolonizacija Grka (od 8. do 4. stoljeća prije Krista)

- uzroci kolonizacije: razvoj obrta i trgovine, dužničko ropstvo, nerazvijenost poljoprivrede, prenapučenost gradova, politički sukobi
- područja kolonizacije: otoci Hios i Samos
  - jug Apeninskog poluotoka i Sicilija
  - Naukratis u Egiptu, Kirena u Libiji, Masalia na ušću rijeke Rhône (Marseille)
  - Sagunt na području istočnoga španjolskog Sredozemlja

Grčke kolonije na današnjem hrvatskom tlu

- Issa (sirakuški Dorani); glava božice Artemide, novac
- Pharos: novac (avers mitološki simboli, revers motivi iz gospodarstva)
- Korkyra Melaina; Lumbardska psefizma
- Trogir: reljef boga Kairosa
- keramika, pomorstvo, vinova loza, masline
- posljedice kolonizacije: širenje kulture, razvoj gospodarstva, novčana privreda, fonetsko pismo (grčki alfabet)

Grčke kolonije na Jadranu

Reljef boga Kairosa iz Trogira

- Grčka i grčke kolonije
- Fenikija i feničke kolonije

Područja grčke i feničke kolonizacije

SPARTA I ATENA – SREDIŠNJI GRADOVI STARE GRČKE

SPARTA

- Peloponez, pokrajina Lakonija
- prvotno stanovništvo Pelazgi; pokorili ih Ahejci; dolazak Dorana
- državni ustroj: Likurg
  - dva kralja; geruzija; apela; pet efora
- stanovništvo: Spartanci (Dorani)
  - perijeci: pokoreni, osobno slobodni, bez političkih prava
  - heloti: pokoreni, državni robovi; kriptije
- Spartanski odgoj: gimnazije; lakonski odgovori
  - hopliti
- Peloponeski savez

ATENA

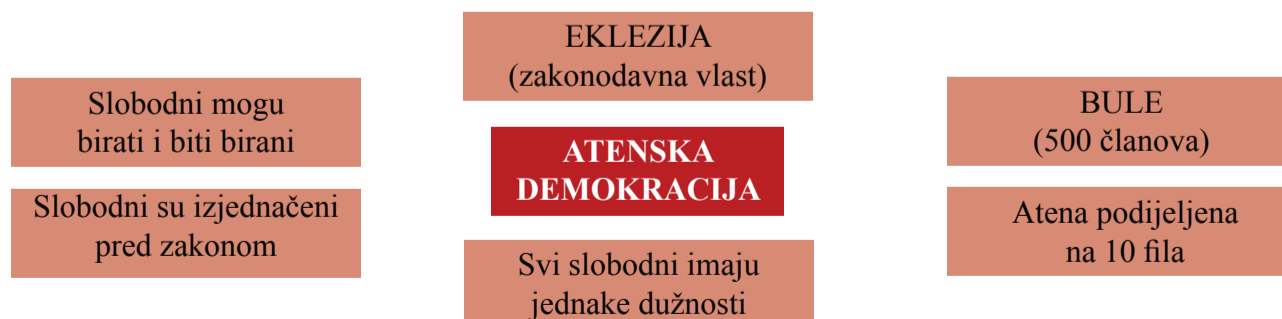
- Atika, luka Pirej; Jonjani
- Kekrop; Tezej
- politički ustroj: aristokratska monarhija (bazilej, areopag)
  - aristokratska republika (devet arhonata, areopag, bule, eklezija)

Shematski prikaz ustroja vlasti atenske aristokratske republike

- reforme:
  - Kilon (tiranin)
  - Drakon (popis zakona; drakonske kazne)
  - Solon: uvodi timokraciju, nije izvršio preraspodjelu zemlje
  - Pizistrat: uveo je tiraniju, poticao je gospodarski razvoj Atene
  - Klisten: podijelio Atiku u 10 teritorijalnih okruga, ukinuo je timokraciju; uveo je ostracizam; uspostavio je demokratsku republiku; atenska demokracija

Shematski prikaz Klistenovih reformi

ZNANOST I UMJETNOST STARIH GRKA

Vjerovanje i mitologija

- politeizam; kućni i olimpski bogovi
- svečanosti
- heroji, Moire, proročišta

Igre

- kalokagatija
- Pitijske, Istamske i Olimpijske igre
- 776. prije Krista održane prve Olimpijske igre

Književnost

- pojava pisma u 9. stoljeću prije Krista; grčki alfabet
- aedi i rapsodi
- Hesiod, Teognid, Anhiloh, Alkej, Anakreont, Pindar

Filozofija

- kozmološka i antropološka filozofija
- Tales – otac filozofije; Anaksimandar; Anaksimenes; Pitagora; Heraklit; elejska škola; Demokrit – materija je djeljiva na atome

Umjetnost

- geometrijski stil – dipilonske vaze
- arhajski stil – formiranje dorskog i početak jonskog stila – hram, megaron i mikenske kuće
- kuros i kora

PODJELA GRČKE UMJETNOSTI

Geometrijski stil
(od 9. do 7.
stoljeća prije Krista)

Arhajski stil
(od 7. do sredine 5.
stoljeća prije Krista)

Klasični stil
(od sredine 5. do
sredine 4. stoljeća)

Helenističko razdo-
blje (od sredine
4. st. pr. Kr. do
1. st. po. Kr.)

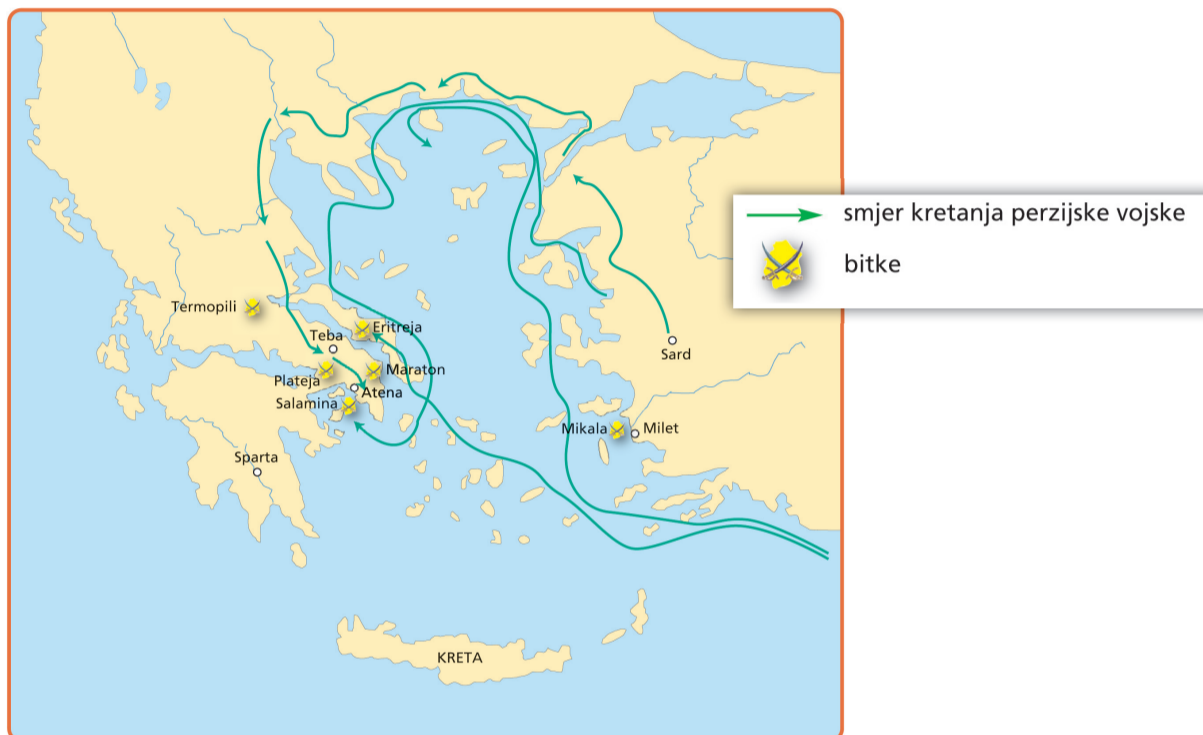

GRČKO-PERZIJSKI RATOVI (492. – 449. prije Krista)

- gospodarski i politički uzroci rata; povod: ustanak u Miletu
- 490. prije Krista: Maraton – Datis i Miltijad; Filipides
- Aristid i Kopnena stranka te Temistoklo i Pomorska stranka; 481. prije Krista: Svegrčki savez za obranu
- Kserksov pohod: 480. prije Krista; Termopilski klanac (Leonida); Bitka u Salaminskom tjesnacu
- 449. prije Krista – Kalijin mir

Atenski pomorski (Delski savez)

- osnovan 478. prije Krista za obranu od Perzije; organizirao ga Aristid
- zajednička blagajna, davanje vojnika i brodova; dominacija Atene; otoci Egejskog mora,

PERIKLOVO DOBA – ZLATNO DOBA ATENE (444. – 429. prije Krista)

- plaće za obavljanje državnih poslova
- eklezija – nositelj zakonodavne vlasti
- bule – nositelj izvršne vlasti
- helijeja – najviše sudsko tijelo
- arhonti – vjerska pitanja
- službenici i policija
- Kerameikos; ergasteriji
- gradnja Dugih zidina

Građevine u Ateni

- Partenon – Iktin, Kalikrat i Fidija; Erehtejon – Mneziklo
- klasična umjetnost
- Poliklet: *Doriforos*; Miron: *Diskobolos*; Fidija

Kultura i filozofija

- književnost: Sofoklo, Eshil i Euripid; pisci tragedija
- Aristofan – najpoznatiji komediograf
- kazališta
- Hipokrat – razvoj medicine; Empedoklo – utemeljitelj atomizma; Anaksagora – svijet se sastoji od homeomerija; sofisti

PROPAST ATENE – PELOPONESKI RAT (431. – 404. prije Krista)

- politički i gospodarski uzroci rata

Arhidamov rat (431. – 421. prije Krista)

- dominacija Sparte u prvim dvjema godinama; epidemija kuge u Ateni
- umire Periklo; raspad demokratske stranke: stranka za mir (Nikija) i stranka za rat (Kleon)
- smrt Kleona i Braside
- 421. prije Krista – Nikijin mir

Sicilska ekspedicija (415. – 413. prije Krista)

- pojava demagoga u Ateni; Alkibijad
- porazbijane herme
- izdaja Alkibijada; katastrofa Atene
- Sparta zauzela Dekeleju, bijeg robova iz Atene, Sparta sklopila savez s Perzijom, početak raspada Atenskoga pomorskog saveza

Dekelejski rat (411. – 404. prije Krista)

- nastanak heterija u Ateni; dolazak oligarha na vlast
- povratak Alkibijada u Atenu; srušeni oligarsi
- Lisandar; Bitka kod Egospotama
- kapitulacija Atene; teški uvjeti mira
- Kritija i vladavina tridesetorice tirana

Sumrak polisa

- kratkotrajna dominacija Sparte
- uspon i dominacija Tebe (Epaminonda); porazila Spartu; poraz kod Mantineje (prestanak tebanske dominacije)

- Atena i njeni saveznici
- Sparta i njeni saveznici
- neutralne grčke države

VOJNI POHODI:

- spartanski
- atenski

UMJETNOST I ZNANOST 4. STOLJEĆA PRIJE KRISTA

Kazalište

- svetkovine u čast Dionizu: – ditiramb
  - korifej, ditiramb
  - tragedije
  - koturne

Umjetnost

- 337. – 330. prije Krista vrhunac umjetničkih doseg
- Praksitel (Hermes s malim Dionizom), Skopas (Nioba i njezina djeca), Lizip (Apoksiomen)
- Nika sa Samotrake
- Zeusov hram u Olimpiji, Odeon u Ateni
- slikari: Polignot i Apolodar
- lira, kitara, frula

Povijest, znanost i filozofija

- povjesničari: Herodot, Tukidid, Ksenofont
- znanstvenici: Demokrit, Protagora, Sokrat, Platon (Akademija), Aristotel

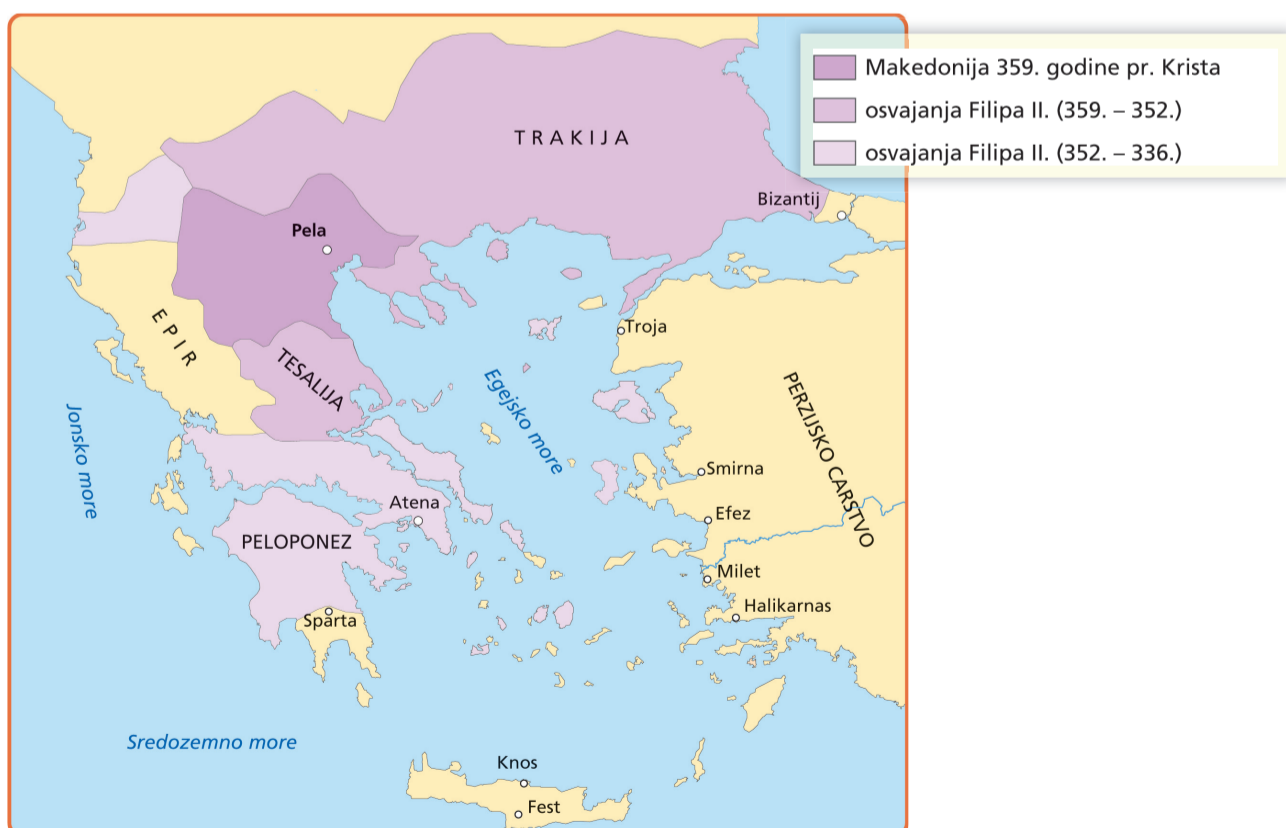
V. HELENISTIČKO DOBA

POSTANAK I RAZVOJ MAKEDONSKE DRŽAVE

- sumrak polisa
- plaćenici; peltasti

Filip II. (359. – 336. prije Krista):

- makedonska falanga, središte države Pela
- makedonska i protumakedonska stranka (Demosten – filipike)
- 338. prije Krista – Bitka kod Heroneje
- Korint: panhelenski savez

HELENISTIČKO DOBA – ALEKSANDAR VELIKI

- helenizam
- pohodi i osvajanja Aleksandra Velikog: rat s Perzijom, ulazak u Indiju

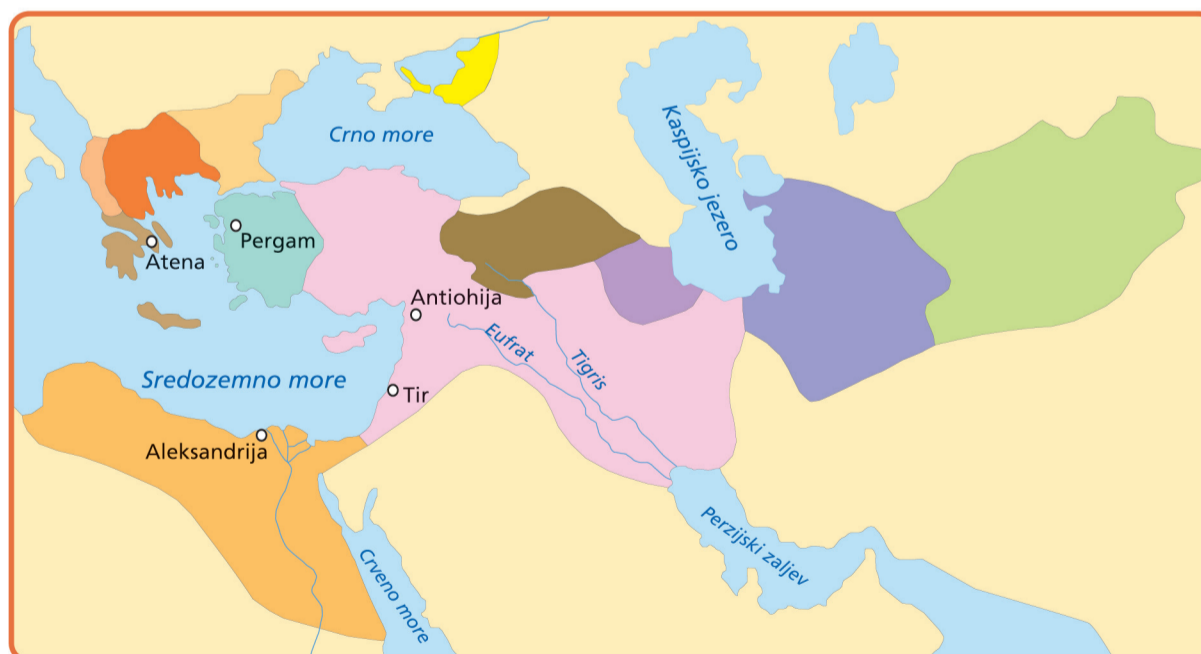

Ustrojstvo države

- ideja jednog naroda; „vjenčanje Europe i Azije”
- proskineza
- Babilon – glavni grad; službeni jezik grčki, u vojsci makedonski jezik
- jedinstveni novac
- trgovačko-obrtnička središta: Aleksandrija (u Egiptu), Antiohija, Pergam i otok Rodos

Raspad Aleksandrova carstva

- dijadosi; bitka kod Ipsa (301. prije Krista); raspad države: Sirija (Seleukidi), Makedonija (Antigonidi) i Egiptat (Ptolemejevići); Pergam, Bitinija, Pont i Rod

Bosporsko Kraljevstvo	Kraljevstvo Antigonovića	Medija
Pergamsko Kraljevstvo	Kraljevstvo Seleukovića	Partska država
Kraljevstvo Ptolemejevića	Lizimahovo Kraljevstvo	Baktrijsko Kraljevstvo
Epir	Armenija	Grčka

HELENIZAM I NJEGOVA KULTURA

- hram muza – Muzeion
- Euklid; Arhimed iz Sirakuze; Heron; Eratosten; Aristarh sa Samosa; Ptolemej
- filologija
- Polibije

Helenistička filozofija

- Epikur; Diogen
- stoička filozofija: Zenon

Umjetnost i književnost helenizma

- pravilni četverokutni blokovi – insulae
- svjetovna arhitektura: podizanje trijemova na stupovima, gimnazije, kupališta, kazališta i knjižnice
- razvoj jonskog stila
- kiparstvo: dominiraju motivi bogova
- Laokontova skupina
- slikarstvo: razvoj monumentalnog povijesnog slikarstva
- „nova komedija” – Menandar
- aleksandrijsko pjesništvo: Kalimah i Teokrit
- socijalni roman

VI. ŽIVOT I KULTURA RIMLJANA

APENINSKI POLUOTOK I NJEGOVI STANOVNICI

- oko 1800. pr. Kr. razvila se kultura *terra mara*
- u prvom valu seobe Indoeuroljana došli su se Gali, Veneti i Etrurci
- tijekom 1. tis. pr. Kr. doseljavaju se nova indoeuropska plemena: Italici (Latini, Umbri i Samničani)
- na Apeninskom su poluotoku još živjeli i Grci te Kartadžani i Etrurci
- etrurska se civilizacija razvila na području Toskane, Umbrije i Lacija
- imali su gradove-države; gradovi su imali pravilnu morfološku strukturu
- poznavali su pismo koje se razvilo pod utjecajem grčkog alfabeta
- u vjerskom su smislu bili politeisti; svećenici: haruspici i auguri

POČECI I USPON RIMA

- Rim je po legendi nastao 753. pr. Kr.; arheološka iskopavanja pokazuju da su prva naselja nastala oko 1000. pr. Kr.
- grad je nastao na sedam brežuljaka, a to su: Aventin, Palatin, Celij, Kapitol, Eskvilin, Viminal i Kvirinal

Rim u doba kraljeva (753. – 509. prije Krista)

- prema legendi je bilo sedam kraljeva
- raspadom rodovskih zajednica nastat će patrijarhalne obitelji
- stanovništvo se dijelilo na patricije i plebejce
- ustroj vlasti: kralj, narodna skupština i senat
- kralj Servije Tulije proveo reforme

Shematski prikaz ustroja Rimskog kraljevstva

Rimska vojska

- taktika *divide et impera*
- osnovna jedinica vojske bila je legija; nakon uspješnih vojnih pohoda priređivani su trijumfi
- na stranom teritoriju podizali su tabore

DOBA RIMSKE REPUBLIKE (509. – 31. prije Krista)

Ustroj Rimske Republike

- na čelu su se nalazila dva konzula; senat; narodna skupština
- državne službe ili magistrature: pretori, edili, cenzori

Shematski prikaz ustroja Rimske republike

Staleške borbe

- plebejci su se borili za politička prava
- prvo izborili su se za dva plebejska tribuna
- nakon toga su se izborili za popis zakona pa će nastati Zakonik 12 mjedenih ploča
- legalizirano je sklapanje brakova između patricija i plebejaca
- borba plebejaca bila je okončana kada su se izborili da jedan od konzula bude iz njihovih redova

Rimska osvajanja Apeninskog poluotoka

- porazili su Etrurce, Latine, Samničane i Umbre
- tijekom rata sa Grcima, Rimljani su ratovali s Pirom
- osvojena područja imala su različiti status: municipiji, saveznici, provincije i kolonije
- osvojena su područja povezivali cestama

USPOSTAVA RIMSKE VLASTI NA PODRUČJU SREDOZEMLJA

- osvajanjem Apeninskog poluotoka Rim je krenuo u osvajanje Sredozemlja
- protiv Kartage vodili su tri punska rata:
- **Prvi punski rat:**
  - Rim gradi mornaricu i osvaja Siciliju; provincije će postati Sardinija i Korzika
- **Drugi punski rat:**
  - prolazi u znaku Hanibala; Rim osvaja provinciju Hispaniju
- **Treći punski rat:**
  - Kartaga je razorena i nastaje provincija Afrika
- osim Kartage Rimljani su porazili Ilire i Gale te pokorili Makedoniju i Grčku

Rimska država do sredine 1. st. pr. Kr.

USPON RIMA U DOBA REPUBLIKE

Društvene, gospodarske i vojne promjene

- osvojena područja izvan Apeninskog poluotoka zvala su se provincije; upravitelj provincije zvao se prokonzul
- politika Rima prema provincijama vidljiva je iz krilatice: „Siromašan otišao u bogatu provinciju, bogat se vratio iz siromašne provincije!”
- u društvenom smislu javljaju se nobili (senatorski stalež) i vitezovi; stranka optimata
- dionička društva bila su udruženja bogatih vitezova
- pojava velikih zemljišnih posjeda, latifundija; državni i privatni robovi

Helenizacija Rima

- kao posljedica ratova Rim počinje oponašati grčku kulturu
- gradnja raskošnih kuća; raskošna odjeća
- Plaut (komediograf), Katul (lirski pjesnik) i Kar (pjesnik i mislilac)
- Ciceron

Rimska vjerovanja

- politeizam
- penati i lari; vestalke
- bogovi po uzoru na grčke bogove
- sibilinske knjige
- svećenici po uzoru na Etrurce

DRUŠTVENE SUPROTNOSTI, SUKOBI I POKUŠAJ REFORMI

- tijekom 2. stoljeća prije Krista doći će do ustanka provincija i robova

Reforme braće Grakho

- plebejski tribun Tiberije Sempronije Grakho predložio je agrarni zakon; zbog otpora optimata zakon je doživio neuspjeh, a Tiberije Grakho je u neredima ubijen
- Gaj Grakho zavadio je nobile i vitezove i predložio je dva zakona: sudbeni i žitni
- nakon što je Gaj Grakho predložio da saveznici dobiju rimsko građansko pravo izbili su neredi u kojima je Gaj Grakho ubijen

Vojna reforma Gaja Marija

- zbog velike krize morala vojska je slabjela („Potkupljiva li grada koji će ubrzo propasti ako mu se nađe kupac!”)
- 105. g. prije Krista germanska su plemena nanijela Rimu u dolini rijeke Rodan jedan od najtežih poraza u povijesti; Gaj Marije porazio je i germanska plemena
- vojnom reformom Gaja Marija rimska vojska postaje profesionalna i plaćenička

Građanski rat i Sulina diktatura

- prvi građanski rat izbio je između Gaja Marija i Lucija Kornelija Sule
- Sulin ustroj vlasti: proglasio se diktatorom, smanjio je ovlasti plebejskim tribunima i narodnoj skupštini, senat je s 300 povećao na 600 članova i uveo je proskripcije

DOBA GRAĐANSKIH RATOVA

Ustanci u Hispaniji i Spartakov ustanak

- hispanska su se plemena stalno bunila protiv rimske vlasti
- Spartakov je ustanak bio najveći ustanak robova u starome vijeku

Uspon Pompeja i Krasa; Katilinina urota

- vodeće osobe Rima postali su Marko Kras (ugušio Spartakov ustanak) i Gnej Pompej (ugušio ustanak u Hispaniji i porazio gusare na Sredozemnom moru)
- krizu Rimske Republike pokušao je iskoristiti Katilina; njegove je planove otkrio Ciceron

Prvi trijumvirat

- nastao je 60. prije Krista; tajni dogovor između Pompeja, Krasa i Cezara
- 59. prije Krista Cezar je postao konzulom
- od 59. do 51. prije Krista Cezar je ratovao s Galima

- nakon Krasove smrti izbio je sukob između Cezara i Pompeja; „Alea iacta est!?”; početak drugoga građanskog rata
- Cezar je porazio Pompeja i donio novi ustroj vlasti

Cezarova diktatura

- bio je konzul, plebejski tribun, cenzor, vrhovni zapovjednik vojske
- zadržao je republička tijela vlasti
- senat je sa 600 povećao na 900 članova
- proglasio se diktatorom, napravio je reformu kalendara i dobio naziv pater patriae
- na čelu urote republikanaca bili su Brut i Kasije, Cezar je ubijen tijekom sjednice senata 15. 3. 44. prije Krista

Drugi trijumvirat

- sklopili su ga 43. prije Krista Marko Antonije, Lepid i Oktavijan; drugi trijumvirat potvrdila je narodna skupština
- trijumviri su između sebe podijelili provincije
- između Marka Antonija i Oktavijana došlo je do sukoba
- 31. g. prije Krista Oktavijan je porazio Marka Antonija u Bitki kod Akcija

PRVI POZNATI NARODI NA TLU DANAŠNJE HRVATSKE POTKRAJ RIMSKE REPUBLIKE

- ilirska plemena: Histri, Japodi, Liburni, Delmati ...

Život u provinciji Iliriku

- od Jadranskog mora do Dunava protezala se provincija Ilirik; Panonija, Dalmacija i Histria
- gradnja cesta
- važni su gradovi bili: Salona, Pola, Iadera, Epidaurum, Aquae Iassae, Siscia, Cibaliae, Mursa
- gradovi su imali status kolonije i municipija
- Batonov ustanak od 6. do 9. godine nakon Krista

Kultura

- gradnja gradova koji imaju pravilnu morfološku strukturu
- seoski kompleksi *villae rusticae*

DOBA RIMSKOGA CARSTVA CAR AUGUST I NJEGOVO DOBA

- principat je oblik vlasti u kojem sve republičke službe postoje, ali im je na čelu jedan čovjek
- August je iz godine u godinu bio biran za: konzula, plebejskog tribuna, cenzora, imperatora
- nosio je titule: *princeps* i *augustus*
- kao prokonzul upravljao je provincijama Egiptom, Hispanijom, Galijom i Ilirikom
- vodio je osvajačku politiku: Ilirik, Mezija, Germanija (doživio je poraz od Germana u Teutoburuškoj šumi i izgubio Germaniju)
- u njegovo je vrijeme rođen Isus Krist
- u unutrašnjoj je politici vodio politiku *pax Romana*
- njegovo je doba zlatno doba kulture

*Rimsko carstvo u
Augustovo doba*

CARSTVO TIJEKOM PRVIH DVAJU STOLJEĆA

- **Tiberije** je naslijedio cara Augusta; donio je Zakon o uvredi veličanstva
- **Kaligulina vladavina** prolazi u znaku skupih zabava i progona senatora
- **Klaudije** donosi zakon po kojem pravo ulaska u senat dobivaju i bogati stanovnici provincija; osvojio je Trakiju, Britaniju i Mauritaniju
- **Neron** je vjerovao da je velik umjetnik; u njegovo se vrijeme širi kršćanstvo i dolazi do požara u Rimu; nakon njegove smrti prestaje dinastija Julijevaca-Klaudijevaca
- **Vespazijan** je utemeljitelj dinastije Flavijevaca; u njegovo vrijeme dolazi do oporavka Rimskog Carstva
- u vrijeme Tita dogodila se erupcija Vezuva
- **Trajan** je utemeljitelj dinastije Antonina i prvi provincijalac na rimskom prijestolju; osvojio je Daciju, Armeniju i Mezopotamiju
- **Hadrijan** je vodio miroljubivu politiku i osniva gradove Hadrijanopolis, Antinopolis i Mursu
- **Marko Aurelije** bio je car filozof koji je cijelu vladavinu proveo u ratovima; dopustio je barbarima da se nasele unutar granica pod uvjetom da brane granicu i obrađuju zemlju

DRUŠTVENE PRILIKE U RIMU – PAX ROMANA

- razdoblje 1. stoljeća naziva se *pax Romana*
- tijekom 1. i 2. stoljeća razvija se kozmopolitski pogled na svijet
- jezično-duhovna dvojnost: razlike između Istoka (grčki svijet) i Zapada (latinski svijet)
- živa graditeljska aktivnost: Panteon, Colosseum, Titov slavoluk, Anđeoska tvrđava
- razvoj književnosti: Petronije, Juvenal, Seneka
- historiografija: Plinije Stariji, Kornelije Tacit, Gaj Svetonije Trankvil

KASNO DOBA CARSTVA

- kolonat je privredni ustroj u kojem propali seljaci, oslobođeni robovi i gradska sirotinja uzimaju zemlju u zakup; cilj uvođenja kolonata bio je oporavak Rimskog Carstva
- kriza je u 3. stoljeću zahvatila financije, vojsku i činovnički aparat
- Lucije Septimije Sever dopustio je vojnicima da se žene, a pograničnim trupama da žive sa svojim obiteljima
- Karakala je 212. donio edikt po kojem svi slobodni stanovnici Rimskoga Carstva dobivaju rimsko građansko pravo
- Aurelijan je bio prvi car koji je imao titulu *dominus et deus*
- tri su glavne etape progona kršćana: u vrijeme Nerona, između 100. i 250. te između 250. i 311.
- priznanje kršćanstva: Galerijev edikt 311., Milanski edikt 313. i Teodozijev edikt 380.
- djelatnost crkvenih otaca: Ambrozije Milanski, Augustin Aurelije i Jeronim

PREOBRAZBA CARSTVA: DIOKLECijan I KONSTANTIN

- dominant je oblik vlasti u kojem je car apsolutni i neograničeni gospodar države
- kako bi se državom lakše vladalo, Dioklecijan je uveo tetrarhiju

Schematski prikaz Dioklecijanove tetrarhije

- Dioklecijan je proveo upravnu, gospodarsku i vojnu reformu Rimskoga Carstva
- Dioklecijan je protiv kršćana izdao četiri edikta
- Konstantin je odvojio civilnu od vojne vlasti
- 313. je izdao Milanski edikt
- 330. je započeo gradnju Konstantinopolisa

RIMSKE PROVINCIJE NA DANAŠNJEMU HRVATSKOM TLU U KASNO DOBA CARSTVA

- u Augustovo vrijeme Ilirik postaje carska provincija kojom u carevo ime upravlja namjesnik
- Ilirik je bio podijeljen na Panoniju, Dalmaciju i Histriju
- Trajan je Panoniju podijelio na Gornju i Donju
- u vrijeme Dioklecijana Ilirik je bio uređen kao prefektura koja se dijelila na dvije dijeceze: Istočni Ilirik i Zapadni Ilirik
- Dioklecijan je područje Panonije podijelio na Prvu Panoniju, Drugu Panoniju, Savsku Panoniju i Panoniju Valeriju
- središte Dalmacije bila je Salona, u kojoj je Dioklecijan izgradio palaču
- Dioklecijanova je palača pravokutna oblika i primjer je kastruma, raskošne rimske vile koja u sebi sadrži elemente antičkoga grada i vojnoga tabora

Rimske provincije na hrvatskom tlu do kraja 1. stoljeća

ŠIRENJE KRŠĆANSTVA NA DANAŠNJEMU HRVATSKOM TLU U DOBA RIMLJANA

- bazilike, motivi Dobrog pastira te kršćanski simboli dokaz su ranog prisustva kršćanstva na području Ilirika
- Pavlova Poslanica Rimljanima prvi je spomen Ilirika u kršćanskoj literaturi
- jaka kršćanska središta bili su Salona i Siscia
- mučenici Venancijan i sveti Dujam zaslužni su za širenje kršćanstva
- veće crkvene organizacije nazivaju se metropolije

NAZADOVANJE RIMSKE DRŽAVE I KULTURE

- u kasno doba Rimskoga Carstva postojala je hijerarhija činovnika: najviši su bili comites, zatim su dolazili notari, a iza njih su slijedili agentes in rebus
- postojali su zemljišni i obrtnički katastri; porezi su se plaćali u naturi
- 395. Teodozije je Rimsko Carstvo podijelio na Istočno Rimsko Carstvo i Zapadno Rimsko Carstvo
- u kulturnom i umjetničkom izražaju kršćanstva dominiraju bazilike i mozaici

STARI GERMANI

- Tacitovo djelo Germanija daje nam najvrednije podatke o načinu života Germana
- mladić koji bi postao ratnikom nazivao se stilih
- Germane dijelimo u tri glavne skupine: Zapadne, Istočne i Sjeverne
- temeljno zanimanje starih Germana bilo je ratovanje
- mit o Nibelunzima najpoznatiji je germanski mit
- germansko pismo zove se rune, a najstariji trag datira iz 2. st. pr. Kr.

HUNI I SEOBE NARODA

- u drugoj polovici 4. stoljeća Huni su provalili u Europu kroz „vrata naroda“
- u strahu od Huna, Vizigoti traže dopuštenje da se nasele unutar granica Rimskog Carstva
- 378. u Bitki kod Hadrianopolisa Vizigoti su teško porazili rimsku vojsku
- Europa se našla pod naletom Germana koji su naselili područja Zapadnoga Rimskog Carstva
- vođa Huna Atila u pljačkaškim pohodima dolazi do Galije, gdje je doživio poraz na Katalaunskom polju
- godine 474. carem je postao Julije Nepot
- barbarski zapovjednik Orest za novoga je cara imenovao Romula Augustula
- 476. Romula Augustula s prijestolja uklanja Odoakar, koji se proglasio „kraljem Germana u Italiji“ i tako je došlo do pada Zapadnoga Rimskog Carstva

Smjer seobe naroda

